
ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Отримано: 16 січня 2020 року

Прорецензовано: 23 січня 2020 року

Прийнято до друку: 29 січня 2020 року

e-mail: Oksanagrom1@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-9(77)-3-6

Гром О. І. Лінгвофілософські дослідження концептів “розумова діяльність”. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 9(77). С. 3–6.

УДК 81: 13: 15. 922. 72

Гром Оксана Іванівна,
старший викладач кафедри англійської філології, факультет іноземної філології
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТІВ “РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ”

У статті описується визначення концепту, досліджується та аналізується лінгвофілософське поняття концептів Розумової діяльності в англійській мові. Ця стаття презентує лінгвістичне та філософське наповнення концептів Розумової діяльності. Концепти розумової діяльності мають та відображають своє лінгвістичне та лінгвофілософське відображення, та віддзеркалення в англійській мові. У статті, також, висвітлюються актуальні питання когнітивних досліджень мовної картини світу та описується структура та семантика мовних одиниць на позначення концептів розумова діяльність, щоб ширше та глибше зрозуміти, усвідомити особливості та властивості даних концептів, а також вивчається аналіз взаємозв'язку його складових.

Ключові слова: концепт, розумова діяльність, думка, міркування, мислення, лінгвофілософське поняття.

Oksana I. Hrom,
Senior Lecturer, Department of English Philology
National Pedagogical Dragomanov University

LINGVO-PHILOSOPHICAL RESEARCH OF THE CONCEPTS OF «MENTAL ACTIVITY»

This article describes the definition of the concept, investigates and analyzes the linguistic and philosophical concept of the concepts of Mental Activity in English. This article introduces the linguistic and philosophical content of the concepts of Mental Activity. The concepts of mental activity have and reflect their linguistic and philosophical reflection and reflection in English. The article also deals with current issues of cognitive studies of the linguistic picture of the world, and describes the structure and semantics of linguistic units for the notion of concepts of Mental Activity, to denote concepts of Mental Activity in order to understand more broadly and more, and more deeply, to understand the peculiarities and properties of these concepts, as well as to analyze the interconnection of its components, and also to research its structure, their similar and their distinctive features in English language. The research investigates semantic peculiarities of the lexemes that represent the concepts and the logical development of them. The scientific article shows the nature, relations and the implications of the most fundamental mental concepts in English language. Some typical concepts of Mental Activity in English language, like thinking, contemplation, thought and so on are analyzed in this article.

Key words: concept, mental activity, thought, contemplation, thinking, linguistic and philosophical concept.

Постановка проблеми. Останнім часом така галузь знань, як когнітивна лінгвістика, буде свій власний поняттєво-термінологічний апарат, який вміщає в собі різноманітні лінгвістичні джерела. Вивчення та аналіз концептів набувають все більшої актуальності, також стають надзвичайно **актуальною проблемою** в наукових пошукуваннях О. С. Кубрякової, А. П. Мартинюк, О. І. Морозової, І. С. Шевченко, В. І. Карасика, А. М. Приходько, Ю. С. Степанова, Н. Д. Кіщенко та інших, оскільки концепти є надважливими домінантами в ментальній та мовній свідомості суспільства.

Мета даного дослідження полягає у вивченні та дослідженні лінгвістичного та філософського поняття концептів *Розумової діяльності*. Виконавши подані **завдання**: з'ясувати лексико-семантичне значення концептів *розумової діяльності* та виявити семантичні особливості даних концептів в англійській мові, досягаємо поставленої мети. Саме поняття концепту є базовим дослідженням для цього напрямку. Усвідомлення нашого життя і про наше життя проходить через цілу лінію концептів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завдяки різноманітності тлумачень щодо визначення концепту, концепт розглядаємо як формулювання смислу, мисленнєвого образу та розуміння того чи іншого поняття. Нашу увагу привертають концепти ментальності людей за допомогою яких відбувається розумова діяльність та розумово-мовленнєва діяльність особистості. Саме тому чимале зацікавлення до тих концептів, які беруть участь в інтелектуальному житті суспільства.

Лінгвісти доводять нам про взаємозв'язок мови і мислення. Мисленнєва, розумова діяльність формується за допомогою мови. Проте питання дослідження деяких концептів у сучасній лінгвістиці «стають настільки складними, багатими та різноманітними, що потребують постійного більш глибокого проникнення в їх сутності» [9, с. 27].

Концепт вважається міждисциплінарним феноменом, завдяки чому і привертає увагу та дискусії багатьох науковців гуманітарних студій, а саме: філософії (Л. Вітгенштейн, К. Поппер, Б. Рассел, М. Хайдеггер), психології (Д. О. Леонтьєв, В. В. Нуркова, Р. В. Балтес, Е. Goldberg, R. J. Sternberg), соціології (Л. М. Смирнов, Г. Я. Узілевський, R. Inglehart, Ch. W. Mills) та культурології (М. Гартман, С. Я. Левіт, О. Шпенглер).

Поняття концепту вивчаємо як філософське поняття і як лінгвістичне поняття. Концепти лексико-семантичного поля *Розумова діяльність* відображають загально філософське поняття.

Висвітлюючи когнітивно-дискурсивну парадигму лінгвістики (О. С. Кубрякова, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, І. С. Шевченко, Н. Д. Кіщенко) з появою у царині лінгвоконцептології (В. І. Карасик, А. М. Приходько, Ю. С. Степанов) концепт досліджували у наступних ракурсах: духовно-менталістському (О. П. Воробйова, І. О. Голубовська), як один з телеономних концептів (С. Г. Воркачов), який виступає найвищим духовним та ціннісним орієнтиром особистості, та порівняльно-типологічному, котрий зі своїх позицій пояснюється універсальним концептом, який є характерним для різних лінгвокультур (Л. М. Горянова, М. В. Піменова, О. Г. Тараненко).

Н. Д. Арутюнова вважає, що *концепт* є поняттям повсякденної філософії та означає загальне поняття і твориться завдяки взаємодії різноманітних факторів, а саме пізнавального життєвого досвіду та інших. Концепти будують “свій шар, який стає саме тим посередником між людиною і світом”.

Чимало лінгвістів зацікавлені у вивченні поняття концептів. Саме С. А. Аскольдова був чи не одним із перших лінгвістів у світовій лінгвістиці, який звернув свою увагу на аналізування концептів. На думку Аскольдова, концепт заміщає безліч предметів того самого роду у процесі думки, тому, що є розумовим творенням та виконує надважливу функцію – функцію заступництва. Ця функція поширюється і на предмети, і на реальні події, тобто за допомогою концептів можна замінити реальні предмети та реальні дії.

Д. С. Лихачов вважав, що концепт виступає “вираженням значення”, підхоплюючи думку С. А. Аскольдова. Саме цим вираженням значення “носії мови оперують в усному та писемному мовленні” [11, с.14]. Ряд досліджень Д. С. Лихачова та С. А. Аскольдова звертають нашу увагу на процес формування концептів як процес самоспрошення сприйнятої нами дійсності.

Тому деякі науковці розглядають концепти як заміщення значень, що полегшують спілкування між собою й тісно переплітаються з суспільством та його життєвим, пізнавальним досвідом, оскільки дослідження не дають єдиного чіткого визначення цього поняття. [1, с. 12].

Завдяки концептам, а саме, як лінгвістичним поняттям можемо опрацювати саме ті одиниці, за допомогою яких ми мріємо, мислимо, розмірковуємо про світ, ментальні формування, які будують узагальнений образ слова, тобто ідеальні ментальні сутності [12, с. 5] та формують категоріальну основу мови [3, с. 14].

Деякі вчені розглядають концепти як ідеальні сутності, сформовані у свідомості людей, а також як щось “ідеальне”, що відображає певні людські знання про нашу “дійсність”, наш світ [4, с. 130].

В «Короткому словнику когнітивних термінів» знаходимо такі визначення концептів: концепт – це смисл, думка, поняття, або концепт – це формулювання, мисленнєвий образ, поняття [12, с. 275].

Концепти – це оперативні змістовні одиниці ментального світу людини ... всієї картини світу, які відображаються у людській психіці. Тому концепти вважаються згустками культури у людській свідомості; те у виді чого культура входить у ментальний світ людини, а також концепт – це те, за допомогою чого людина ... сама входить у культуру, у світ, а в окремих випадках може впливати на них [10, с. 139].

Наші знання, які ми отримуємо про наш навколишній світ і які формуються у нас про самотуття, ми все це сприймаємо за допомогою системи концептів і одержуємо, завдяки, окремим концептам. Отже, за допомогою цих концептів відбувається своєрідна концептосфера мови.

Крім цього концепти повністю у мовленні не відображаються, оскільки, у мові не фіксуються і не виражаються усі способи мовленнєвого та мовного репрезентування концепту.

Оскільки концепт є елементом свідомості, ментальною одиницею, то му основною його відмінністю є його абсолютна відсутність як у культурній сфері так і в мовній сфері, а також відсутність одночасно в них обидвох, однак є головним елементом у вивченні і мови, і культури.

На думку інших вчених, все те, що ми знаємо про об’єкт і є концептом [4, с. 302].

Усі ідеї та переконання формуються протягом усього часу в різні епохи містяться в концептах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепт і *поняття* майже однакові своєю внутрішньою формою, оскільки, концепт означає дослівно “поняття” у перекладі з латинської. Ось чому ці слова інколи виступають синонімами у працях багатьох науковців. Проте концепти міркуються, мисляться і переживаються, а поняття не мисляться і не переживаються, тому розглядаємо концепти, як емоційні сутності, які виступають як симпатіями так і антипатіями.

Саме, завдяки, концептам та за допомогою окремих властивостей концептів, таких як: концепти – це слова, концептами є ідеальні образи та концепти виявляються ментальним призначенням, які розкривають взаємозв’язок один з одним, пізнаємо нашу дійсність, наш навколишній світ.

Оскільки, концептами розглядаються одиниці свідомості нашого суспільства, тому концепти співіснують і в нашому житті, і в свідомості кожної людини та суспільства, завдяки цьому віддзеркалюють життєвий досвід суспільства.

За допомогою концептів моделюємо системи цінностей, оскільки вивчення концептів вбачаємо у моделі, яка може замінити предмет вивчення, а також утворюється для дослідження цього предмету.

Варто сказати, що колективна чи суспільна свідомість та суспільний досвід виходять з досвіду та свідомості кожної особистості окремо, тому розглядаючи колективні та індивідуальні концепти, можна зазначити, що останні є різноманітніші, ніж колективні чи суспільні, оскільки, “колективна свідомість і досвід є умовною похідною від свідомості і досвіду окремих індивідів, які належать до певного суспільства чи колективу” [13, с. 235].

Отже, *концепт* виступає саме тією “змістовною одиницею, яка з’єднує наукові вчення в одне єдине ціле в нашій свідомості, мові та культурі, завдяки нашій свідомості, концепт переходить в мову” [13, с. 240].

В англійській та українській мовах існує дуже багато слів з широким семантичним потенціалом. Аналізуючи слова *дума, думка, мисль, гадка, мрія, міркування, судження* та інші бачимо, що вони є найскладнішими для аналізу.

Кожна мова володіє цими словами, вони віддзеркалюють світогляд особистості.

У словниках показані їхні найзагальніші властивості. Вони відображають розумові особливості кожної нації.

Розумова діяльність віддзеркалює загально лінгвофілософське поняття. Згідно філософії вона означає “загальне поняття, яке відображає мисленнєвий аспект людини”. Адже, *розумова діяльність* безпосередньо виникає з мислення. *Мислення* – найвища форма вираження справжньої свідомої цілеспрямованої діяльності особистості, яка спрямована на абстрактне узагальнене пізнання явищ, суті цих явищ та зв’язків між ними, на опосередкування навколишнього світу. В процесі мислення відіграють найважливішу роль мова та аналізатори. Саме мислення означає вирішення поставлених задач від елементарних, найпростіших до складних, які задає нам саме життя. Уся *розумова діяльність* (міркування, судження, розуміння, формування понять і т. д.) вміщає ряд розумових операцій: порівняння, узагальнення, аналіз, синтез, конкретизація та абстракція. Мислення – це основа розумової діяльності особистості. Воно з’являється у чуттєвому пізнанні людини і посилюється на нього, мислення виходить за його межі. Мислячи особистість розпізнає те, чого вона не може безпосередньо уявити та сприйняти, додумується до суті явищ світу, формує поняття про них і майже опановує їх. Мислення виникає в процесі взаємодії людини із зовнішнім світом, воно є функцією її мозку, вищою формою вияву аналітико-синтетичної діяльності. Людина мислить за допомогою понять кожне з яких позначене одним або декількома словами. Якщо особистість правильно використовує свою розумову діяльність, мислить правильно, тоді мислення глибше відкриває об’єктивну дійсність, докладніше, повніше і точніше. Істина мислення – це суцільна практика. Процес мислення, міркування, думання, мріяння відбувається через перехід від наявних до нових знань.

Розумова діяльність людини, особистості вміщає в себе багато різних складових розумових операцій. Особистість постійно пізнає щось нове за допомогою розумових операцій (дій). Вся розумова діяльність (*розуміння, міркування, судження, формування понять, мріяння, роздумування, враження, уява*) вміщає в собі ряд розумових, інтелектуальних дій, таких як: синтез, порівняння, аналіз, конкретизація, узагальнення, абстракція.

Синтез – це мисленнєве єднання в одне єдине ціле окремих частин, явищ, предметів, властивостей, ознак, понять.

Порівняння – пізнання дійсності, для того щоб встановити відмінні та спільні властивості між об’єктами, процесами та явищами.

Аналіз – мисленнєвий поділ явищ, предметів на складові частини, властивості, ознаки для виділення цих компонентів.

Конкретизація – це зв’язок теорії з практикою, перехід до чуттєвого досвіду, до конкретної дійсності, від загального до часткового.

Узагальнення – виділення на основі порівняння загального, головного, специфічного або часткового, властивого певним предметам, об’єктам та явищам.

Абстракція – це виокремлення істотних ознак та властивостей групи понять, явищ чи предметів.

Судження – найлегший та найпростіший результат мислення, який відтворює зв’язки явищ, предметів чи ознак. Ось чому, судження є основою розуміння та відповідає на запитання, яке виникло в процесі розумової, інтелектуальної діяльності.

Розуміння – пізнання зв’язків між явищами та предметами, яке сприймається як бажання задовільнити пізнавальні потреби особистості та суспільства.

Умовиводи – утворення з декількох чи більше суджень нового судження. Умовивід, який знімає невизначеність, відповідає на запитання, осмислюється як розуміння.

Міркування – результат роздумів, думка, переконання.

Роздумування – спрямування своїх думок на кого-небудь, або що-небудь.

Враження – вплив чого-небудь, те, що залишається у свідомості людини від побаченого, пережитого.

Уява – здатність образно створювати або відтворювати кого-небудь, що-небудь у думках, у свідомості.

Таким чином досліджуючи *розумову діяльність*, а саме мислення, звертаємо увагу на те, що мислення розпізнається за подібністю, за суміжністю та за контрастом. Варто зазначити, що саме без цих асоціацій мислення не існує і не буває.

Досліджувані лексеми (*думка, мисль, міркування, судження, уява* та інші), які входять до *розумової діяльності*, а саме є концептами *розумової діяльності*, належать до загальнооцінних одиниць мови та творять основу оцінного тезаурусу мови, тому, що оцінка є завжди обов’язковою складовою частиною розумової діяльності людини. Оцінне значення нагромаджує різновиди когнітивної інформації, яка переходить через семантику слова і створює у формулюванні поняття когнітивну структуру поняття, вираженого саме цим словом. Категорія оцінки вважається атропоцентричною за своєю природою, обумовлюється суспільними соціальними факторами і виступає соціальною номінацією.

У філософії та логіці оцінку виражають судження та міркування [3, с. 10–15]. Думка відображає оцінку інтелекту людини, оскільки є розумовою цінністю. Тлумачення *думки* як розумової основи розумової діяльності особистості є визначним елементом структури нової ціннісної, інтелектуальної парадигми. У лінгвістичних дослідженнях категорію оцінки розглядають як структуру, основи якої відносяться до мови й до культури [9, с. 13]. Категорія оцінки у семантиці відображає єдність мовного значення та позамовну дійсність [12, с. 275]. Структура цієї категорії є лінгвокультурологічною, а також непростю ієрархією фрагментів, які встановлюють багатоскладність цієї категорії та взаємоперетинаються. Пояснення семантичної структури розумових одиниць лексико-семантичного поля *розумова діяльність* за допомогою когнітивного підходу дозволяє ширше та глибше вивчити елементи поля розумової семантики, також показати інтелектуальний досвід, занотований у лексиці.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином одиниці лексико-семантичного поля *розумова діяльність* складають загальноміркуючий універсальний характер, представляючи поняття *думка* – продукт мислення, те, що з’явилося внаслідок міркування. За допомогою дослідження семантики мовних одиниць лексико-семантичного поля *розумова діяльність* можна виявити його місце у фрагменті картини світу, який пов’язаний з системою людського інтелекту та глибше вивчити його природу.

Досліджуючи концепти *розумової діяльності* з'ясовуємо вираження і лінгвістичного, і філософського поняття.

Отже, завдяки науковцям, які у своїх працях вивчали, з'ясовували поняття концептів, вбачасмо перспективи подальшого розвитку дослідження концептів, а саме концептів розумової діяльності, які виділяються щодо поданого наукового дослідження.

Література:

1. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность. От теории к структуре текста. Антология*. 1980. 463 с.
2. Белявская Е. Г. Стилистическая маркированность в языке и речи. *Проблемы стилистической маркированности: Сб. науч. тр. МГИИЯ им. М. Тореца / Отв. ред. Ириохаяова К. М. М., 1990. Вып. 356. С. 21–26.*
3. Берестнев Г. И. О «новой реальности» языкознания. *Филологические науки*. Калининград. 1997. № 4. С. 10–15.
4. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С., Винник В. О. та ін. Фразеологічний словник української мови: В 2-х т. К.: Наукова думка, 1993. 325 с.
5. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов. Монографія. М.: Языки славянской культуры, (Язык. Семиотика. Культура. Малая серия), 2001. 288 с.
6. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
7. Гарбовский Н. К. Теория перевода. М.: Изд-во Мос. Университета, 2004. 543 с.
8. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. М.: Прогресс, 1985. 452 с.
9. Жаркынбекова Ш. К. Моделирование концепта как метод выявления этнокультурной специфики. *Материалы IX Конгресса МАПРЯЛ*. Братислава, 1992. 25 с.
10. Краткий словарь когнитивных терминов / Под ред. Кубряковой Е. С. М.: Филол. ф-т МГУ Москва. М.: Русские словари, 1996. –156 с.
11. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. Т. 52. 1983. № 1. С. 12–16.
12. Попова З. Д. Стернин И. А. Понятие “концепт” в лингвистических исследованиях. Воронеж: Истоки, 1999. 30 с.
13. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты в сознании и дискурсе. М.: Академия, 2000. 256 с.
14. Фрумкина Р. М. Концепт, категория, прототип. *Лингвистическая и экстралингвистическая семантика*. 1992. № 4. С. 2–7.
15. Hornby A. S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford, 1982. V. 2. 453 p.